

О. О. Нігрєва

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права
Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова

УДК 347.799.4

БОРОТЬБА ІЗ ПІРАТСТВОМ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Досліджено проблему правового регулювання боротьби із піратством у міжнародному праві. Проаналізовано комплекс заходів, до яких вдалася Рада Безпеки ООН із тим, щоб придушити скоєння злочинів піратства біля узбережжя Сомалі, та зробила висновки щодо його відповідності нормам міжнародного права.

Ключові слова: міжнародне право, піратство, боротьба із піратством, суверенітет.

Людству відомо багато страшних злочинів, серед яких піратство було та залишається одним із найнебезпечніших. Кінець ХХ — початок ХХІ ст.ст. яскраво продемонстрували, що піратство не тільки не відійшло до минулого, а й стало ще більш загрозливим міжнародним злочином, спрямованим проти безпеки морського судноплавства, що отримало за останні роки нове обличчя та форми реалізації. Ситуація, яка склалася біля узбережжя Сомалі, яскраво свідчить на користь правоти цього твердження. Сотні захоплених суден, тисячі полонених, серед яких деякі лишилися життя, мільярдні збитки для світової економіки, — усе це далеко неповна статистика сомалійського піратства. Безперечною є необхідність якомога швидшого пошуку ефективних засобів для боротьби із цим соціальним лихом, що продовжує розвиватися. Однак минають роки, але ані внутрішньодержавних, ані міжнародних способів вирішення цієї проблеми так і не винайдено. За таких обставин міжнародна спільнота вимушена дуже обережно вдаватися до все більш силових заходів боротьби із піратством у Сомалі, що спричинюють закиди до ООН та низки держав про втручання у внутрішні справи цієї держави та посягання на її суверенітет. У цьому зв'язку авторка статті ставить за мету проаналізувати комплекс заходів по боротьбі із піратством біля узбережжя Сомалі, реалізованих в останні роки ООН та іншими міжнародними організаціями у цьому регіоні, а також визначитись із тим, наскільки вони відповідають чинним нормам міжнародного права.

Тема піратства завжди була і лишається актуальною для науки міжнародного права, про що свідчить значна кількість наукових праць, які стосуються як загальних аспектів міжнародно-правового регулювання боротьби із незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства, так і конкретних питань боротьби саме із піратством. Зазначеній проблематиці присвячено дослідження Г. А. Анцелевича, В. М. Гуцуляка, А. Л. Колодкіна, І. І. Лукашука, В. Л. Міхеєва, Л. А. Моджоряна, В. М. Пруса, Ю. С. Ромашева, Г. І. Тункіна, А. Н. Шемякіна тощо.

Останнім часом у Російській Федерації було захищено декілька дисертації на цю тему, наприклад, дисертації А. М. Лавлінської “Міжнародно-правові проблеми боротьби із піратством”, Ю. В. Бобрової “Міжнародно-правові проблеми судноплавства у відкритому морі” та ін. на нашу думку, цікавим більш уважне дослідження проблеми піратства є також і для нашої країни, адже у полон до піратів часто потрапляють саме українські моряки (тільки за минулий 2011 рік — 40 осіб).

Перш ніж перейти до розгляду проблеми піратства із точки зору існуючих норм міжнародного права, необхідно підкреслити, що ця проблема, вочевидь, має комплексний характер, тобто її неможливо вирішити тільки міжнародно-правовими засобами. На думку багатьох спеціалістів, для протидії піратству у Сомалі повинні бути застосовані не тільки правові чи організаційні засоби, але, у першу чергу, засоби політичного та економічного характеру. Наприклад, А. М. Лавлінська вважає, що за характером спрямованості на причини піратства усі засоби боротьби із ним можна об'єднати у дві основні групи: засоби, спрямовані на виявлення та усунення корінних причин, умов та обставин, що сприяють здійсненню піратства, та засоби, спрямовані на придушення злочинних проявів та усунення негативних наслідків. Остання група, у свою чергу, розподіляється на захисні, рятувальні та каральні заходи. Під захисними заходами автор розуміє комплекс заходів, спрямованих на забезпечення безпеки судна від можливої загрози піратського нападу, під рятувальними — комплекс заходів, спрямованих на пошук та рятування суден, що були захоплені піратами, а також заходи із реабілітації моряків, які зазнали піратського полону чи нападу, під каральними — комплекс заходів, спрямованих на отримання доказів причетності до скоєння злочину піратства та затримання підозрюваних осіб із метою здійснення кримінального переслідування [1, с. 20–21]. Незважаючи на велике значення останньої групи заходів, вони не можуть бути дієвими та достатніми без застосування заходів першої групи, тобто таких засобів, які усунули б причини виникнення та розвитку цього негативного явища у Сомалі.

Основним фактором, який стимулює зростання активності сомалійських піратів, є вкрай важкий економічний та політичний стан у цій країні. Він призвів до того, що, з одного боку, населенню, більшість якого знаходиться за межею бідності, не лишається іншого, як заробляти на життя завдяки піратству та іншим злочинним видам діяльності. З іншого ж боку, складна політична ситуація (роз'єднаність держави, відсутність сильної центральної державної влади, війна декількох сепаратистських озброєних угруповань за владу тощо) призвела до практичної неконтрольованості сомалійського автономного району Пунтленд, що став базою піратських угруповань у цьому регіоні.

Отже, вважаємо, тільки за умов стабілізації політичної ситуації та загального покращення економічних показників у державі можна буде досягти остаточних успіхів у боротьбі із сомалійським піратством. Саме на ці результати повинна бути спрямована міжнародна допомога, яка надається Сомалі. Цю тезу було підкреслено на Міжнародній конференції з питань Сомалі, яка відбулася 23 лютого 2012 р. у Лондоні. Однак для політичного та економічного відновлення країни потрібний значний проміжок часу, якого міжнародна спільнота не має, зважаючи на стрімке підвищення піратської активності у цьому регіоні та, як наслідок, у інших регіонах світу. За таких обставин корисно дізнатися, яких саме міжнародно-правових заходів можна вжити для того, щоб хоча б у якійсь мірі протидіяти злочинним угрупованням, що здійснюють акти піратства біля узбережжя Сомалі.

Піратство визнано злочином як у праві більшості держав світу, так і у міжнародному праві, зокрема у Конвенції про відкрите море 1958 р. та Конвенції ООН про морське право 1982 р. Остання конвенція закріплює принцип так званої “універсальної” юрисдикції держав, чії військові кораблі здійснили захоплення піратського судна у відкритому морі. Згідно із ним така держава має право притягнути осіб, винних у скоєнні піратства, до кримінальної відповідальності на власній території, керуючись відповідними нормами національного права. Однак норми Конвенції 1982 р. не дають відповіді на питання про те, як можна притягнути до відповідальності піратів, що скоюють злочини у територіальних та внутрішніх водах власної держави.

Більш широкою юрисдикції щодо притягнення до відповідальності піратів надає державам-учасницям Конвенція про боротьбу із незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства (1988 р.), адже її норми

можуть бути застосовані також у територіальному морі та навіть внутрішніх водах держав. Однак Сомалі не є учасницею цієї конвенції. Крім того, положення конвенції скоріше спрямовано на уніфікацію кримінального законодавства держав щодо піратства із тим, щоб забезпечити неухильне притягнення винних у ньому осіб, які вже перебувають під владою однієї з держав-учасниць, до відповідальності. Конкретних правових засобів у боротьбі із піратами, а тим більше із їх великими угрупованнями конвенція не надає.

Отже, за таких обставин міжнародна спільнота, представлена ООН та іншими міжнародними організаціями, повинна б вдатися до так званого “ручного” керування ситуацією з боротьби із сомалійськими піратами.

Ще у 1992 році, до того, як ситуація із піратством у Сомалі набула таких загрозливих масштабів, Рада Безпеки ООН, враховуючи небезпечну внутрішньополітичну ситуацію у країні, своєю резолюцією 733 від 23 січня постановила, що згідно із розд. VII Статуту ООН із метою встановлення миру та стабільності у Сомалі усі держави повинні були ввести загальне та повне ембарго на постачання усіх видів зброї та військового обладнання до Сомалі до тих пір, поки Рада не прийняла б іншого рішення [2]. У своїй резолюції 1425 від 22 липня 2002 р. Рада Безпеки підкреслила, що ембарго на постачання зброї забороняє фінансування будь-якого придбання чи постачання зброї та військової техніки у Сомалі, а також безпосереднє чи опосередковане надання Сомалі технічних консультацій, фінансової та іншої допомоги, а також підготовку кадрів, пов'язаних із військовою діяльністю [3].

Однак подальше посилення громадянської війни та протистояння сепаратистських озброєних угруповань, а також зростання піратської активності у регіоні продемонстрували недостатність тільки економічних санкцій для стабілізації ситуації. Це підштовхнуло Раду Безпеки до прийняття більш кардинальних рішень, спрямованих на протидію злочинам сомалійського піратства.

Потрібно зауважити, що необхідність боротьби із піратами у цьому регіоні поставила Раду Безпеки ООН у складну ситуацію, адже із точки зору міжнародного права саме держава має виключну кримінальну юрисдикцію на своїй території. У більшості випадків сомалійські пірати здійснювали свої напади у територіальному морі Сомалі або ж у відкритому морі поблизу Сомалі, швидко повертаючись на державну територію. Отже, їхнє затримання та притягнення до відповідальності повинно б бути завданням сомалійської влади. Однак за умови її неефективності та майже повної неконтрольованості нею власної території злочини піратства довгий час лишалися без покарання, а злочинці, винні у їхньому скоєнні, — на волі.

Разом із тим Рада Безпеки довго вагалася, перш ніж дозволити іншим державам здійснювати заходи, спрямовані на боротьбу із піратством, безпосередньо у водах Сомалі, адже це суперечить принципу невтручання у внутрішні справи держав. Отже, аби не бути звинуваченою у посяганні на державний суверенітет Сомалі, Рада Безпеки ООН вдалася до таких заходів тільки після отримання згоди на це від Перехідного Федерального Уряду Сомалі (далі — ПФУ).

Варто зауважити, що правовий статус цього тимчасового утворення та його повноваження щодо прийняття рішень такого значення є сумнівними, адже ПФУ Сомалі не може виступати представником всієї держави: він не контролює усю її територію та не здійснює ефективного управління нею. Однак він, всупереч цьому, є офіційно визнаним на міжнародному рівні, що викликає відчуття певної фіктивності та штучності його статусу.

За згодою ПФУ Рада Безпеки ООН у своїй резолюції 1846 від 2 грудня 2008 р. надала строком на 12 місяців безпрецедентних повноважень державам та регіональним організаціям, які співпрацюють із ПФУ у боротьбі із піратством та озброєним розбоєм на морі біля узбережжя Сомалі: зазначеним суб'єктам дозволено входити у територіальні води Сомалі з метою припинення актів піратства та озброєного розбою відповідно до того, як це дозволяється робити у відкритому морі

щодо актів піратства згідно з відповідними нормами міжнародного права. Крім того, вони можуть використовувати у територіальному морі Сомалі усі необхідні засоби для припинення актів піратства у відповідності до того, як вони можуть це робити у відкритому морі згідно із нормами міжнародного права [4]. У резолюції 1851 від 16 грудня 2008 р. Рада Безпеки підтвердила надані державам повноваження із зауваженням, що ті з них, щодо яких ПФУ надав згоду Генеральному Секретарю ООН, можуть “вдаватися до всіх необхідних та доречних заходів у Сомалі із метою придушення актів піратства та озброєного розбою на морі” [5].

Розуміючи можливі наслідки такого рішення та намагаючись попередити їх, Рада Безпеки підкреслила, що надані дозволи стосуються виключно ситуації у Сомалі та не утворюють звичаєвої норми міжнародного права, тобто ніяким чином не підривають основ державного суверенітету .

Згадане рішення надало державам можливості застосовувати власні воєнно-морські та воєнно-повітряні сили для протидії піратам. Подібні акції було здійснено ВМС США, Європейського Союзу (операція “Аталанта”), Росії тощо.

Незважаючи на обмеженість наданих дозволів 12 місяцями, їхня дія була подовжена Радою Безпеки ще декілька разів на аналогічний строк. Чинними вони лишаються і зараз, що встановлюється резолюцією Ради Безпеки 2020 від 22 листопада 2011 р.

Однак, попри вжиті заходи, ситуація із піратством у Сомалі залишається дуже серйозною. У 2011 р. кількість нападів на кораблі дещо знизилася, однак зросли розміри викупів, яких вимагають злочинці за звільнення захоплених суден та екіпажів. За таких обставин міжнародне співтовариство продовжує шукати виходу із цієї складної ситуації. Саме для цього 23 лютого 2012 р. було проведено Міжнародну конференцію з питань Сомалі у Лондоні, у якій взяли участь представники близько 50 держав та міжнародних організацій. Учасники конференції домовилися і надалі допомагати Сомалі у стабілізації її політичної та економічної ситуації. Зокрема, напередодні проведення конференції, 22 лютого 2012 р, Рада Безпеки ООН ухвалила чергову резолюцію № 2036, у якій постановила, що контингент військ Місії Африканського Союзу у Сомалі, яка діє на території країни з 2007 р., буде й надалі співпрацювати із сомалійськими силами безпеки із метою зниження ризику, який створюють організація “Аш-Шабаб” та інші озброєні опозиційні угруповання, із метою створення умов для ефективного та законного державного управління на всій території Сомалі. Рада Безпеки також звернулася до Африканського Союзу із проханням збільшити кількість нецивільного контингенту місії з 12 000 до 17 731 людини [6]. Більш того, на конференції прем’єр-міністр Сомалі Абдівелі Мохамед Алі заявив, що влада Сомалі готова схвалити точкові повітряні удари по території країни, якщо буде гарантована безпека цивільного населення.

Таким чином, дії, до яких останнім часом вдається міжнародна спільнота із тим, щоб протидіяти піратам у Сомалі, все яскравіше демонструють необхідність зовнішнього втручання у справи цієї країни. Незважаючи на спроби ООН продемонструвати повагу та визнання суверенітету Сомалі, вона вимушена усе більш обмежувати його, вдаючись до тих чи інших заходів у боротьбі із злочинцями. Вважаємо, що такі її дії не відповідають у повній мірі основним принципам сучасного міжнародного права щодо суверенітету держав. Однак необхідність придушення сомалійського піратства не лишає іншого вибору. До певного обмеження державного суверенітету Сомалі може призвести реалізація ще однієї ініціативи із міжнародно-правового вирішення проблеми — створення міжнародного кримінального трибуналу щодо судового переслідування осіб, винних у злочинах піратства.

Отже, слід зазначити, що у наш час боротьба із піратством та іншими злочинами міжнародного характеру, які здійснюються на території чи за допомогою території держав, що самі не в змозі протидіяти їхньому скоєнню, неможлива без певного міжнародного втручання у їхні внутрішні справи. За таких умов класична теорія державного суверенітету не може лишатися незмінною та потребує суттєвої

модифікації для того, щоб міжнародні заходи боротьби із зазначеними злочинами були у повній мірі “правовими” та мали чіткі межі їхньої реалізації. Міжнародна спільнота повинна визначитись із тим, де закінчується надання допомоги державі з метою стабілізації її внутрішньої ситуації, а де починається посягання на її незалежність та самостійність й обмеження у такий спосіб її державного суверенітету.

Список використаних джерел

1. Лавлинская, А. Н. Международно-правовые проблемы борьбы с морским пиратством [Текст] : автореф. на соиск. учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 “Международное право; европейское право” / А. Н. Лавлинская. — М., 2011. — 26 с.
2. Резолюция 733 (1992), принятая Советом Безопасности на его 3039-м заседании, 23 января 1992 года [Электронный ресурс] Организация Объединенных Наций (ООН). — URL : <http://www.un.org/russian/document/scresol/res1992/res733.htm>.
3. Резолюция 1425 (2002), принятая Советом Безопасности на его 4580-м заседании, 22 июля 2002 года [Электронный ресурс] Организация Объединенных Наций (ООН). — URL : <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2002/res1425.htm>.
4. Резолюция 1846 (2008), принятая Советом Безопасности на его 6026-м заседании 2 декабря 2008 года [Электронный ресурс] Организация Объединенных Наций (ООН). — URL : <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2008/res1846.htm>.
5. Резолюция 1851 (2008), принятая Советом Безопасности на его 6046-м заседании 16 декабря 2008 года [Электронный ресурс] Организация Объединенных Наций (ООН). — URL : <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2008/res1851.htm>.
6. Резолюция 2036 (2012), принятая Советом Безопасности на его 6718-м заседании 22 февраля 2012 года [Электронный ресурс] Организация Объединенных Наций (ООН). — URL : www.un.org/russian/document/scaction/2012/index.html.

*Рекомендовано до друку кафедрою загальноправових дисциплін та міжнародного права
Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова
(протокол № 7 від 27 лютого 2012 року)*

Надійшла до редакції 05.03.2012

Нигреева А. А. Борьба с пиратством в контексте международного права

Исследуется проблема правового регулирования борьбы с пиратством в международном праве. Проанализирован комплекс мероприятий, предпринятых Советом Безопасности ООН с тем, чтобы прекратить совершение преступлений пиратства у побережья Сомали, и сделаны выводы о его соответствии нормам международного права.

Ключевые слова: международное право, пиратство, борьба с пиратством, суверенитет.

Nigreieva, O. O. Suppression of Piracy in the Context of International Law

In the article the problem of legal regulations of suppression of piracy in international law is studied. The author analyzed a set of measures that the UN Security Council made for suppression of the piracy crimes near the Somalia's coasts and arrived to conclusions of its conformity to the international law norms.

Key words: international law, piracy, suppression of piracy, sovereignty.